SZERB EMLÉKEK Budapesten és Környékén

Budapestkörnyéki kis séták alkalmával találtam rá évszázados finomépitésü kis szerb templomokra, épületekre, kegyeleti épitkezésekre, mint a szerb óhazától messze északra fekvő tanuira annak a roppant erejü és hosszu évszázadok keretében lejátszódó történelmi drámának, amelyet a szerb nép a történelem szinpadán végig élt. S amelyben később osztályos társa lett a magyarság is, hiszen az ozmán áradat éppen ugy elöntött és idegen nagyhatalmak épugy felhasználták hatalmi politikájuk, mint a szerb népet.

Egy gótikus kőtörmeléken ülve a ragyogó tavaszi napsütésen szinte viziószerüen vonul el előttem annak a gondolata, hogy mi lett volna akkor, ha az ozmán terjeszkedés vészterhes felhője nem sötétiti el a *Nemajjidék* birodalmának egét és a hatalmas *Dusán* birodalma teljes egészében békésen fejlődhetik tovább, ha nem került volna sor 1389-ben Kossovóra és 1526-ban Mohácsra.

Hiszen tudjuk, hogy amikor a szerbség a hetedik században a Száva körül, a magyarság a kilencedik században a *Duna—Tisza táján* uj hazájában elhelyezkedett, nem volt ellenségeskedés közöttük. A kalandos magyar hadjáratok nyugatra irányultak, a szerbek pedig Bizánccal és bulgár szomszédaikkal voltak elfoglalva. A szerb nemesség szivesen kereste fel a csakhamar nagyhatalomszámba menő magyar udvart, *a magyar hadjáratokon résztvett és vitézi szolgálataiért birtokokat kapott.* Az Árpád-házi magyar királyokat rokoni kapcsok fűzték a szerb birodalomhoz. Igy a XII. század közepén uralkodó *II. Béla* magyar király felesége *Urosevits* Ilona, *Uros* szerb despota leánya volt. Az első nagyobbmérvü szerb bevándorlás az ország déli részébe, a Maros és Temes környékére *Nagy* Lajos király idejében történt. *Nagy* Lajos a macsói bánságot elfoglalta és ennek élére magyar bánt állitott.

A rigómezei (kossovói) ütközet után *mind elviselhetetlenebb lett a török uralom alá került szerbek helyzete s mind tömegesebben menekültek át* Magyarországra, ahová a szerb politikai élet sulypontja is átkerült. Az évszázadok folyamán nyolc alkalommal telepedtek át nagyobb számban a szerbek Magyarországba. Az áttelepült szerbek a déli végeken katonáskodtak, a Dunán naszádosok voltak — Mátyás király naszádosai belőlük kerültek ki —, a csanádi, váradi, bácsbodrogi pusztákon pásztorkodtak, az északabbra elvetődtek pedig földmüveléssel, iparral és kereskedéssel foglalkoztak. A szerb fejedelmek utódjait a magyar királyi főméltóságok közé beiktatták és nagy birtokokat kaptak. A két nép együtt küzd a török ellen, *Kinizsi* közös bálványuk. *Ezeknek a közös harcoknak idején indul meg az első budapestkörnyéki nagy szerb telepnek — Ráckevének szerb története.*

Délmagyarországon az első magyar nagyobb szerb telep Kevevára (Kovin) volt, amelynek 1404-ben *Zsigmond* király értékes kiváltságlevelet adott. A jó kevevári szerbek ennek a kiváltságlevélnek itt nem sokáig örülhettek, mert 1440-ben *Murád* szultán fosztogatásai elől kénytelenek voltak Budapesttől 30 kilométernyire délre, a Duna mellett fekvő Szent Ábrahám telkére, a mostani Ráckevére menekülni. *Szent Ábrahám telke az Árpádházi magyar királyok kedvenc pihenőhelye és vadaskertje, a mindenkori királynő tulajdona, a XV. században már elhanyagolt állapotban volt.*

A Szent Ábrahám telki templom

A telepesek a Szent Ábrahám-telki kolostor romjain épitették fel, valószinüleg 1487-ben, gót stilü templomukat s ezzel a legrégibb budapestkörnyéki szerb müemlékek vetik meg az alapját.

Előtte üldögélek ... Építészeti sajátossága, hogy egyetlen hajóból áll, amely egyenletesen széles a szentélyig, ahol nyolcszögü záradékban végződik. További sajátossága, hogy a gótikus épitkezéseknél szokásos diadaliv teljesen hiányzik belőle. Az oltárral szemben lévő falon van a főhomlokzat, amely teljesen sima, megkapó nagy felület, még ablak sincs rajta. Hasonlit a Szeged-Alsóvárosi-templom nagyszerüen ható sima homlokzatára.

További érdekessége, hogy azon az oldalon, ahol a főoltár van, a templomtól pár lépés távolban a templomtól különálló campanilszerü tornya van, amely 1758-ban épült. *A görögkeleti egyházban ilyen különálló campanilés templom másutt sehol sincs.*

A templom mellett a Szent Ábrahám-kolostor romjaiból egy kis nyolcszögletes, régi románstilü keresztelőkápolna állott, amihez később egy oly oldalkápolnát épitettek, amely a keresztelőkápolnát a templom hajójával összeköti. Később egy harmadik oldalkápolna is épült.

A három oltárnak az a magyarázata, hogy a templomban az istentiszteletet szerb szerzetesek látták el, akik a hivektől függetlenül tartottak istentiszteletet és lelkigyakorlatot az oldalkápolnákban.

A templomhajó boltozatának ivei a kései gótikának megfelelően hálószerüen vannak kiképezve, főidomuk a pentagon. A boltozat, de az oldalfalak is és a kápolnák falai is igen érdekes, helyenként müvészi értékü *bibliai* tárgyu, bizánci stilü, sokszinü falfestmények. Ezek a XV. századból származnak. A képeket valószinüleg az ott lakó barátok festették.

Az ikonoztáz igen szépen faragott famunka, de nem egyidős a templommal, hanem valószinüleg a XVIII. század közepéről való rokokó alkotás.

A templom baloldalán, közel az ikonoztázhoz van *egy régi Mária-kép, amelyet szemmelláthatólag karddal vagdaltak össze.* A krimi háboru idején a törökökkel Magyarországra került tatár hordák csonkitották meg a Szüz Anya-képet egyik rablókörutjuk alkalmával. E kép kegykép, oldalán tele a hivők hálaadó ajándékával. Az egyik oldalkápolnában egy nagy aranyozott feszületet őriznek, amelyet ugyancsak *karddal sértettek meg és puskagolyóval átlőttek.*

A templom körül temetkeztek Ráckeve szerb lakói. Siremlékeik közül egynéhány diszes és müvészi is található. A legrégibb szép renaissance munka 1516-ból. A templom kutja ugyancsak renaissance munka, de félig már a földbe süllyedt.

A templommal kapcsolatban az a legenda terjedt el, hogy azt tulajdonképpen a XII. században épitette II. Béla magyar király szerb felesége, Urosevits Ilona, aki szerb szerzeteseket is telepitett ide. Ezt a téves feltevést elősegiteni látszik az a körülmény is, hogy a templom falába egy kő van beleerősitve, amelynek felirata azt mondja, hogy a templom belsejét 1320-ban festették, 1540-ben renoválták s végül 1565-ben javitották. E kő adatai azonban a történeti hüséggel aligha vannak jó viszonyban, mert a követ csak a XVIII. század közepén illesztették a falba. Egyébként a XII. században Magyarországon a kései gótika stylusában még nem épitettek.

Közel öt évszázad történelmi viharainak volt ez a kis templom szemtanuja. Látta Ráckeve kiváltságlevelekkel bőven ellátott szerb lakóinak felvirágzását, akik mint dunai hajósok, kereskedők, iparosok, nagy jólétre tettek szert. Megérte 1526-ban a mohácsi vészt: Magyarország Kossovóját, ahol a magyar függetlenség 160 évre porba hullott. Látta 1543-ban a török dulásokat, látott a XVIII. században kétszer pestist, tüzvészt, árvizet, látta a császári zsoldosok harácsolásait, a kurucok küzdelmeit.

A szerb lakók a török dulások előtt jórészt elmenekültek s már nem is tértek vissza. Az uj betelepülők többnyire magyarok voltak. A szerbek közül sokan be is olvadtak környezetükbe. Érdekes példája ennek *Skaricza* Máté esete, aki sok nyelvet beszélő, sokat utazott, renaissance müveltségü református pap volt. *Apja még Mátyás magyar király szerb naszádos kapitánya,* 1531-ben magyar versekben irta meg Ráckeve történetét.

Ráckevei származásu volt néhai *Ludaics* Miska szolgabiró is, aki a magyarországi szerbek történetével behatóan foglalkozott és széleskörü irodalmi munkásságot fejtett ki e téren. Ludaics ráckevei háza szép példánya a régi ráckevei nemesi kuriáknak.

A legutolsó népszámláláson 6565 lakóból már csak 3 szerb és 1 sokac lakója volt a városkának, az öregtemplomhoz pedig a vidékiekkel együtt összesen 38 hivő tartozott.

A Tabán

A mohácsi ütközet a magyarországi szerbek betelepedése és itteni viszonyai tekintetében fordulópontot jelentett, a törökök Magyarország jelentékeny részét a Török Birodalomhoz csatolták s igy *az előbbi török területről szabadon áramlottak be a szerbek Magyarországra.* Egy részük török, más részük magyar oldalon küzd. A törökök át is telepitik őket, de mint pásztorok, földmüvelők, igen rossz viszonyok közt élnek. Vissza szeretnének menni hazájukba, de egyelőre erre nem nyilik alkalom.

Vallási alapon kezdenek szerveződni. Budai szerb püspökséget a XVI. században állitják fel.

Tudjuk, hogy Buda vagy ahogy renaissance szokás szerint annakidején jelzővel ellátva hivták: *„Buda Regia“*; a gazdag, jó módban lévő *„Királyi Buda“* volt az északra törekvő szerb telepesek szétosztó állomása. Ide jöttek először a koviniak s innen mentek délre Ráckevére s később ugyancsak innen huzódtak északra Szentendrére *Csernojevics* emberei is.

A szerbeknek Budán már korábban külön városrészük volt a budai Várhegy és a Gellérthegy között, de legnagyobb részük, mintegy 6000 lélek Csernojevics idején, 1690-ben telepedett be. Mátyás király a szerb városrésznek külön autonómiát adott s külön városbiró intézte sorsukat. *A törökök Tabánnak nevezték ezt a városrészt s ez az elnevezés a mai napig is fennmaradt.*

A tabáni szerbek jó iparosok és kereskedők voltak, mint iparosok, kordoványosok, tobakosok, szürszabók, szappanfőzők, mészárosok, pékek, csizmadiák.

Kereskedőik bőröket, csizmát, keleti árut, szőnyeget, kávét, dohányt, papucsot vittek nyugati városokba: Stuttgartba, Lipcsébe. Sok marhát szállitottak Dél-Németországba.

Ma is fennálló barokk-templomukat 1742-ben épitették egy régebbi gótikus templom helyén. Hogy ez utóbbit miért bontották le, nem tudjuk. A templomtorony vörösréz sisakját 1775-ben készitették rokokó-stilusban, bámulatosan finoman. *Ez a torony egyike a legszebb magyarországi templomtornyoknak. Képét a párisi világkiállitásra is kivitték.*

A templom melletti falban van *Ignyátyovics* János tabáni szerb szenátornak, a magyarországi szerbek jónevü irójának bidermeier sirköve. A templom körül állott 1934-ig egynéhány többemeletes szerb családiház, amelyek többnyire az 1810. évi tüzvész után épültek. *Közöttük van az ugynevezett Szarvas-ház, amelyben a „Cnagorac“, a szerbek kávéháza volt.* Ezeket a Tabán külsőrészének apró házaival együtt 1934-ben városrendezés miatt többnyire lebontották. Velük együtt eltünt Budapest szivéből — a királyi vár szomszédságából — az a kis városrész, ahol elmult évszázadokból ittfelejtett apró kis muskátlis házikók és vendéglők árasztották a romantikát.

Nemrégen szedték fel a tabáni temető sirköveit is, mivel körülötte már emeletes házak épültek. Én még elolvasgattam egynéhányat közülük: *Ergovics* Uros, *Obrácovics* Koszta, *Stefanovics* Lazar, *Urosevics Stefan* ... Ebben a temetőben temették el 1868-ban *Stankovics* Corneliust, aki szerb egyházi dalokat komponált és népdalokat gyüjtögetett.

Blaso és Tomosevic kávéháza

Buda testvérvárosának, Pestnek is voltak szerb lakói a Csernojevics embereinek beköltözése előtt. Sok marhakereskedő, hajtó volt közöttük, akiket a hires pesti marhavásárok hoztak ide. Törökországból, Erdélyből, Szerbiából, Horvátországból és Magyarországból hajtották a marhákat a Pest melletti Rákosmezőre s innen vitték nyugatra. Érdekes, hogy a világhirü nürnbergi *Germanisches Muzeum* játékkártya-gyüjteményében az egyik kártyasorozaton a XVII. századbeli magyarországi szerb hajtók figurái láthatók, a mészárosok csarnokán pedig magyar ökörfejes cégér van.

Csernojevics embereinek egyrésze is Pesten telepedett meg. Közöttük sok iparos és kereskedő, aki keleti árukkal kereskedett. *Ők voltak az első kávésok Pesten.* 1714-ben *Blasó* és *Tomasevic* nyitottak kávéházat.

Pest jómódu kereskedői és iparosai igen sokat áldoztak a szerb kulturára. A XVIII. században szép kis rokokó-templomot épitettek faragott faajtókkal, a Szerb-utcában. Ma is Szerb-utcának hivják ezt az utcát. A templomkerités müvészi vasrácsát a Nemzeti Muzeumnak ajándékozták. Ma egy egyszerübb vaskapu áll a helyén. Nagyobb szerb vonatkozásu épületek Pesten a *Thökölyanum*-internátus, amelyet *Thököly* Száva a magyar—szerb megértés nagy apostola alapitott a magyarországi szerb egyetemi hallgatók részére.

Karagyorgyevics Simka fejedelem háza

Még egy rendkivül érdekes szerb vonatkozásu ház van Pesten, ez az *Arany János*-utca 18. számu ház. *Ez Karagyorgyevics Sándor fejedelem háza volt.*

Amikor ugyanis az 1858. évi szkupcsina megfosztotta trónjától, előbb Temesvárra, majd Budapestre költözött, ahol két házat vett. Ezek közül az egyik az Arany János-utca (akkor még Fő-utca) 18. számu ház, amelyben ő maga is lakott.

A fejedelem fekete magyar attilában járt, délceg alakja mindenütt feltünt. A fejedelem neje *Persidia,* aki a *Nenadovicsok* családjából származott, királyi fenséggel szokott ülni aranyozott párisi hintóján, amelyet két büszke arab mén huzott — *a szultán ajándékai.*

Budapestnek ma 450 szerb lakosa van.

A Szentendrei héttemplom

A budapestkörnyéki szerb vonatkozásu müemlékek második nagyobb csoportja a Budapesttől északra, de ugyancsak a Duna partján lévő Szentendrén, a hét templom városában és ennek környékén található.

Szentendre *Florentina* néven római kolónia, majd később magyar kisközség volt a szerb beköltözésig.

Amikor a 160 éves török uralom után, 1688-ban *I. Lipót* seregei a törököt kiszoritották Magyarországból, az ellenséget Belgrádon keresztül Boszniáig és Ruméliáig üldözték. A szerbek az akkor már 300 éves elnyomás alól való felszabadulás és az igért kiváltságok reményében a császári seregeket élelemmel és fegyverrel segitették. De 1690-ben fordult a hadiszerencse s a törökök Belgrádot ismét visszafoglalták. Boszszujuk elől *Csernojevics* Arsen ipaki pátriarcha vezetésével mintegy 40.000 család Magyarországra menekült. Közülük 8000 lélek Szentendrén telepedett meg.

A pátriarcha népének ez volt az eleje, a legvagyonosabb, legmüveltebb és iparilag is a legképzettebb réteg. Mivel kiváló iparosok és kereskedők voltak, anyagiakban ezután sem szükölködtek. *Csakhamar 800 házat és 7 templomot épitettek, állitólag azért, mert a bevándorlók is 7 törzsből származtak.* A templomok a következők: a *Saborna* vagy püspöki templom, a *Prebrazenska,* az *Opavacka,* a *Petro i Pavel,* a *Nikolajevska,* a *Cipovacka,* a *Grcka* vagy görög templom. A templomok közül ma a legjobb állapotban a Saborna, a püspöki templom van. 1690-ben kezdték épiteni izléses barokk stilusban, de később sok rokokó részlet került rá, igy például a déli kapu kőkerete. Maga a kapu is rokokó. Ugyanebben a stilben készült a gazdagon aranyozott ikonoztáz is. Oltárán még ma is sok értékes kegyszer van, többek között *az orosz cár ajándékozta kereszt is, igen finom fafaragásos betéttel.*

A templomkerités bájos, finom kovácsolt rokokó munka 1772-ből. E templomban temetik el a mindenkori budai szerb püspököket, akiknek a székhelye Szentendrén van. A püspöki palotát a XVIII. század végén alakitották át mai formájára.

A prebrazenskai templom rendkivül tetszetős, arányos rokokó épitmény, ikonoztáza hármastagozatu müvészi munka. Sajnos, elhanyagolt állapotban van, a Duna áradásánál feltörő talajviz sokat árt neki, vörösmárvány padlózata besüppedt, tetőzete omladozik.

A opavacka-templom a leghatalmasabb

Edény és háztartási cikkek

Kövesse a zöld vonalat

mely áruházunk bejáratánál kezdődik és uj osztályunk megbizható minőségü, olcsó cikkeihez vezet.

SZÖVETKEZETI BOLT

ÁRUHÁZ A HANGYA KÖTELÉKÉBEN

Rákóczi-út 36.